

3.6 ТРАНСКОРДОННІ ЕЛЕМЕНТИ ЕКОЛОГІЧНОЇ МЕРЕЖІ

Україна бере участь у міжнародному співробітництві з питань формування, збереження та використання Всеєвропейської екомережі, створенні транскордонних елементів екомережі. Це спільні елементи національної екологічної мережі та екологічної мережі суміжної країни у межах екологічних коридорів на прикордонних ділянках.

У складі екомережі Харківської області планується створити два спільні транскордонні елементи з екологічною мережею Російської Федерації: на прикордонній ділянці у межах Сіверсько-Донецького екокоридору загальнодержавного значення біля с. Огірцеве Вовчанського району та на прикордонній ділянці у межах Галицько-Слобожанського екокоридору загальнодержавного значення на р. Оскіл біля с. Тополі Дворічанського району.

ВИСНОВКИ

1. Екологічна мережа Харківської області є складовою частиною національної екологічної мережі України, з'єднуючи її з національною екологічною мережею Російської Федерації в єдину Європейську екологічну мережу.
2. Екологічна мережа області складається з регіональної схеми та місцевих схем, які утворюють єдину територіальну систему з метою підвищення природно-ресурсного потенціалу території Харківської області і збереження біологічного та ландшафтного різноманіття в її межах.
3. Регіональна схема екологічної мережі складається з 3 просторових структур (екорегіону і двох екокоридорів) загальнодержавного значення та 7 просторових структур (екокоридори) місцевого значення, які забезпечують функціонування національної екологічної мережі на території Харківської області як однієї з її невід'ємних частин.
4. Місцеві схеми екологічної мережі є об'єднаннями структурних елементів (ключові, сполучні, відновлювальні та буферні території), включених до переліків територій екомережі в межах адміністративних районів та м. Харків.
5. Переліки територій та об'єктів екологічної мережі включають: ключові, сполучні, буферні та відновлювальні території, які відрізняються своїми функціями, але утворюють єдину територіальну систему.
6. Основу екологічної мережі складають 57 територій та об'єктів природно-заповідного фонду, 22 особливо цінних водно-болотних угіддя, 58 об'єктів, що зарезервовані для наступного заповідання, та мережа захисних лісових смуг.
7. Єдина територіальна система екологічної мережі дозволяє забезпечити охорону найбільш уразливих природних комплексів річкових долин, особливо заплав та прилеглих до них територій, а також з'єднує між собою залишки ділянок ландшафту, які зберегли свій природний стан.
8. У межах екологічної мережі охороняється понад 295 видів судинних рослин, у тому числі 23 види занесені до Європейського Червоного списку, 68 видів занесено до Червоної книги України та понад 204 видів, які занесені до Червоного списку Харківщини, 376 видів тварин, у тому числі 42 види, які занесені до Європейського Червоного списку, 137 видів, які занесені до Червоної книги України, і 197 видів, які занесені до Червоного списку Харківщини, 29 угруповань рослин, які занесені до Зеленої книги України, а також 138 видів мігруючих диких тварин, які потребують особливої охорони в Харківській області.
9. Розбудова екологічної мережі сприятиме вирішенню не тільки екологічних проблем, а й соціально-економічних: розвитку ресурсної бази для заняття туризмом, відпочинку та оздоровлення населення, а також створенню умов для життя і розвитку людини в екологічно збалансованому природному середовищі Харківської області.
10. Загальна площа екологічної мережі Харківської області близько 221 тис. га, що складає 6,5% від площі області.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеев М.И. Растительность Харьковской области // Харьковская область. Природа и хозяйство. – Харьков: Изд-во Харьк. ун-та, 1971. – С. 80-94.
2. Атемасов А., Атемасова Т. Ізюмська Лука // ІВА території України: території, важливі для збереження видового різноманіття та кількісного багатства птахів. За ред. О.Микитюка. – Київ: СофтАРТ, 1999. – С. 246-247.
3. Атемасов А.А., Атемасова Т.А. Встречи редких видов птиц в бассейне Северского Донца // Птицы бассейна Северского Донца. Мат. конф. „Изучение и охрана птиц бассейна Северского Донца”. – Донецк, 2000. – Вып. 6-7. – С. 70-71.
4. Атемасов А.А., Атемасова Т.А., Девятко Т.Н., Черников В.Ф. Орнитофауна байрачных дубрав в среднем течении Северского Донца // Птицы бассейна Северского Донца. – Вып. 9: Мат. 11-12 конф. „Изучение и охрана птиц бассейна Северского Донца”. – Донецк, 2005. – С. 13-18.
5. Атемасов А.А. Птахи лісового масиву “Ізюмська Лука” // Біологія та валеологія. Зб. статей. – Вип.3. – Харків: ХДПУ, 2000. – С. 20-24.
6. Атемасова Т. Гомольшанська лісова дача // ІВА території України: території, важливі для збереження видового різноманіття та кількісного багатства птахів. За ред. О.Микитюка. – Київ: СофтАРТ, 1999. – С. 244-245.
7. Атемасова Т.А., Атемасов А.А., Баник М.В., Вергелес Ю.И. Серый журавль в Харьковской области: современное распространение и численность // Журавли Украины. Под ред. Горлова П.И. – Мелитополь, 1999. – С. 24-37.
8. Атемасова Т.А., Атемасов А.А. К вопросу о предмиграционных скоплениях серого журавля на Харьковщине // Матеріали 1 конф. спілки молодих орнітологів України. – Чернівці, 1994. – С. 46-47.
9. Баник М.В., Вергелес Ю.И. Динамика сообществ гнездящихся птиц Лиманской озерной системы и урочища „Горелая Долина” // Птицы бассейна Северского Донца. – Вып. 8: Мат. 7-10 конф. „Изучение и охрана птиц бассейна Северского Донца”. – Харьков, 2003. – С. 3-16.
10. Бедрицкий А. Природні захисні смуги // Розбудова екомережі України. – К., 1999. – С. 102-103.
11. Вергелес Ю., Баник М. Озеро Лиман // ІВА території України: території, важливі для збереження видового різноманіття та кількісного багатства птахів (За ред. Микитюка О.). – К.: СофтАРТ, 1999. – С. 248-249.
12. Ветров В.В. О гнездовании курганника в Харьковской области // Беркут. – 2002. – Вып.2. – С. 165-168.
13. Ветров В.В. Состав и распределение хищных птиц бассейна Северского Донца // Птицы бассейна Северского Донца: Мат. конф. „Изучение и охрана птиц бассейна Северского Донца”. – Донецк, 1993. – С. 33-38
14. Ветров В.В., Милобог Ю.В. Новые данные о распространении курганника (*Buteo rufinus*) на Востоке Украины // Птицы бассейна Северского Донца. – Вып. 10: Мат. 13-14 конф. „Изучение и охрана птиц бассейна Северского Донца”. – Харьков, 2007. – С. 109-110.
15. Ветров В.В., Милобог Ю.В. О зимовках орлана-белохвоста (*Haliaeetus albicilla*) в бассейне р.Северский Донец // Птицы бассейна Северского Донца. – Вып. 10: Мат. 13-14 конф. „Изучение и охрана птиц бассейна Северского Донца”. – Харьков, 2007. – С. 104-107.
16. Витер С.Г. Орлан-белохвост (*Haliaeetus albicilla* L.) и орел-могильник (*Aquila heliaca* Sav.) в среднем течении реки Северский Донец // Птицы бассейна Северского Донца. – Вып. 9: Мат. 11-12 конф. „Изучение и охрана птиц бассейна Северского Донца”. – Донецк, 2005. – С. 68-72.

17. Влащенко А.С. Матеріали к фауне рукокрылых Харьковской области //Тези Всеукр. зоол. конф. „Зоологічні дослідження в Україні на межі тисячоліть”. – Кривий Ріг, “І.В.Г”, 2001. – С. 146-148.
18. Влащенко А.С. Рукокрылые западной части Изюмской Луки – материалы к заповеданию //Научные исследования на территориях природно-заповедного фонда Харьковской области. – Сб. научных статей. – Харьков, 2006. – Вып. 2. – С. 72-82.
19. Вовк О.Г., Філатова О.В., Тверетінова В.В. Види флори Харківщини, що підлягають охороні //Рідний край. – 2-е вид. Харків: ХДПУ, 1999. – С. 24-34.
20. Вовк О.Г., Філатова О.В., Тверетінова В.В. Рослинний світ Харківської області //Рідний край. – 2-е вид. Харків: ХДПУ, 1999. – С. 17-24.
21. Вовк О.Г., Клімов О.В., Філатова О.В. Ботанічна характеристика запроєктованого національного природного парку „Гомільшанські ліси” //Біологія та валеологія. Збірник наукових праць. – Вип.3 – Харків, ХДПУ, 2000. – С. 167-178.
22. Волчанецкий И.Б., Лисецкий А.С., Кривицкий И.А., Есилевская М.А. О современном облике орнитофауны Харьковской области //7-я Всесоюзн. зоогеогр. конф. – М., 1979. – С. 190.
23. Геоботаничне районування Української РСР. – К.: Наук. думка, 1974. – 301 с.
24. Гончаров С.А., Шалимов В.Ю. Миграции водоплавающих птиц на Краснопавловском и Орельковском водохранилищах (2001-2002 гг.) //Птицы бассейна Северского Донца. – Вып. 8: Мат. 7-10 конф. „Изучение и охрана птиц бассейна Северского Донца”. – Харьков, 2003. – С. 120-122.
25. Горелова Л.Н., Алехин А.А. Растительный покров Харьковщины. – Харьков: ХНУ им. В.Н. Каразина, 2002. – 232 с.
26. Горелова Л.Н., Алехин А.А. Редкие растения Харьковщины. – Харьков: ХНУ им. В.Н. Каразина, 1999. – 52 с.
27. Гродзинський Д.М., Шеляг-Сосонко Ю.Р., Черевченко Т.М. та ін. Проблеми збереження та відновлення біорізноманіття в Україні. – К.: Академперіодика, 2001. – 104 с.
28. Гудина А.Н. Редкие птицы бассейна Орели //Изучение птиц СССР, их охрана и рациональное использование: Тез. докл. I съезда Всесоюзн. орнитол. общества и IX Всесоюзн. орнитол. конф. – Л., 1986. – Ч.1. – С. 179.
29. Гудина А.Н. Ходулочник на северном пределе ареала в условиях Левобережной Украины //Орнитология. –1988. – № 23. – С. 208.
30. Гудина А.Н. Заметки о птицах нижнего течения реки Великий Бурлук //Птицы бассейна Северского Донца. – Мат. 6 и 7 конф. „Изучение и охрана птиц бассейна Северского Донца”. – Донецк, 2000. – Вып. 6-7. – С. 76-77.
31. Гудина А.Н. Новые птицы поймы Орели //Орнитология. – Т.22. – М.: МГТ, 1987. – С. 180-181.
32. Гудина А.Н. Пойма Орели – резерват водоплавающих птиц //Современное состояние ресурсов водоплавающих птиц: Тез. Всесоюзн. семинара 20-23 окт. 1984 г. – М., 1984. – С. 55-56.
33. Гудина А.Н. Расселяющиеся птицы степной зоны Левобережной Украины //Мат. 10-й Всесоюзн. орнитол. конф. – Минск, 1991. – Ч. 2. – Кн.1. – С. 173-174.
34. Гудина А.Н. Сохранить уникальные орнитокомплексы озер бассейна Орели //Проблемы сохранения разнообразия природы степных и лесных регионов: Мат. Росс.-Укр. научн. конф. – М.: КМК Scientific Ltd., 1995. – С. 198-199.
35. Джамірзоев Г. Долина р. Бахтин //ІВА території України: території, важливі для збереження видового різноманіття та кількісного багатства птахів. За ред. Микитюка О. – К.: СофтАРТ, 1999. – С. 242-243.
36. Долина р. Оріль /Булахов В., Губкін А., Тарасенко С., Чегорка П., Обухова К., Надточій А., Черніков В., Солоха О., Русанов М. //ІВА території України: території, важливі для збереження

- видового різноманіття та кількісного багатства птахів. – За ред. Микитюка О. – К.: СофтАРТ, 1999. – С. 88-89.
37. Закон України „Про екологічну мережу України” //Офіційний вісник України. – 2004.– №29. – С. 53-62.
38. Закон України „Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки” //Вісник ВР України. – Закон №1989-111 від 21.09.2000. – С. 25-41.
39. Закон України „Про охорону навколишнього природного середовища” //Відомості Верховної ради України. – 1991. – №41. – Ст. 546.
40. Закон України „Про природно-заповідний фонд України”. – Відомості Верховної Ради України. – 1992. – №34. – Ст. 502.
41. Закон України „Про рослинний світ” //Офіційний вісник України. – 1999.– №3. – С. 23-35.
42. Закон України „Про тваринний світ” //Офіційний вісник України. – 2002.– №2. – С. 40-64.
43. Зеленая книга Украинской ССР: Редкие, исчезающие и типичные, нуждающиеся в охране растительные сообщества. – К.: Наук. думка, 1987. – 216 с.
44. Зіоменко С., Надточій А., Попенко В., Дядічева О. Долина р. Велика Бабка (від с. Федорівка до р. Сів. Донець) //Національна доповідь про стан ІВА територій України. За ред. Микитюка О.Ю., Дудкіна О.В. – К., 2000. – С. 22.
45. Климов А.В. Национальная экологическая сеть в Харьковской области //Вестник науки и техники. – Харьков, 2002. – Вып. 1. – С. 69-78.
46. Клімов О.В., Вовк О.Г., Філатова О.В. та ін. /Природно-заповідний фонд Харківської області. – Харків: Райдер, 2005. – 304 с.
47. Клімов О.В., Філатова О.В., Вовк О.Г. Мережа регіональних ландшафтних парків Харківщини //Мат. науково-практичного семінару „Роль регіональних ландшафтних парків, як навчально-виховних центрів” (Полтава, 12-15 червня 2002 р.). – Полтава, 2002. – С. 14-17.
48. Клімов О.В., Філатова О.В., Тверетінова В.В., Грамма В.М., Улановський М.С., Вовк О.Г. Результати обстеження сучасного стану заказників загальнодержавного значення Харківщини //Материалы международного семинара „Развитие системы межгосударственных особо охраняемых природных территорий”. (с. Мартова 6-9 августа 1996). – Киев, 1996. – С. 51-55.
49. Клімов О.В., Філатова О.В., Тверетінова В.В., Улановський М.С., Вовк О.Г. Матеріали до створення Зеленої книги Харківської області //Український фітоценологічний збірник. – Київ, 1999. – С. 157-162.
50. Кривицкий И.А., Надточий А.С., Чаплыгина А.Б. Птицы Гомольшанского национального природного парка, утраты и пополнения фауны //Научные исследования на территориях природно-заповедного фонда Харьковской области. – Сб. научных статей. – Харьков, 2006. – Вып. 2. – С. 67-73.
51. Кривицкий И.А. Катастрофическое сокращение количества колоний голенастых птиц на Харьковщине //Птицы бассейна Северского Донца. – Вып.8: Мат. 7-10 конф. „Изучение и охрана птиц бассейна Северского Донца”. – Харьков, 2002. – С. 50-52.
52. Кривицкий И.А. Печенежское водохранилище и „морские” тенденции в орнитофауне Харьковской области //Птицы бассейна Северского Донца. – Мат. 3 конф. „Изучение и охрана птиц бассейна Северского Донца”. – Харьков, 1996. – Вып. 3. – С. 3-7.
53. Кривицкий И.А. Птицы. Научно-популярный очерк об орнитофауне Харьковской области. – Харьков: Прапор, 1988. – 179 с.
54. Кривицкий И.А., Атемасова Т.А. Позвоночные животные Харьковщины. – Харьков, 2002. – 37 с.

55. Кривицкий И.А., Кальченко Ю.А. Орлан-белохвост на Харьковщине //Птицы бассейна Северского Донца. Мат. 6-7 конф. „Изучение и охрана птиц бассейна Северского Донца”. – Донецк, 2000. – Вып. 6-7. – С. 3-5.
56. Кривицкий И.А., Кальченко Ю.А., Кальченко А.Ю. Птицы прудов Печенежского рыбхоза // Птицы бассейна Северского Донца. – Мат. 3 конф. „Изучение и охрана птиц бассейна Северского Донца”. – Харьков, 1996. – Вып. 3. – С. 17-24.
57. Кривицький І. Лівобережжя р. Сів. Донець в зоні Печенізького водосховища //Національна доповідь про стан ІВА територій України. За ред. Микитюка О.Ю., Дудкіна О.В. – К., 2000. – С. 21.
58. Лисецкий А.С., Есилевская М.А., Кривицкий И.А., Сидорова Т.В., Черников В.Ф. Материалы по голенастым птицам Харьковщины //Вестн. ХГУ. – Харьков, 1980. – №195. – С. 88-89.
59. Лисецкий А.С. Новые сведения о распространении птиц на северо-востоке Украины //Экология и охрана птиц: Тез. докл. 7 Всесоюз. орнит. конф. – Кишинев: Штиинца, 1981. – С. 139.
60. Лисецкий А.С. Об изменении фауны птиц Харьковской области за последние 100 лет //Природные и трудовые ресурсы Левобережной Украины и их использование. Мат. II межведомств. научн. конф. – Т. 7. – М.: Недра, 1966. – С. 297-303.
61. Лисецкий А.С., Кривицкий И.А. Заметки о некоторых редких и исчезающих птицах Харьковской области //Вестн. Харьков. ун-та. – № 164. – Харьков, 1978. – С. 97-101.
62. Места остановок гусей на весеннем пролете в Харьковской области /Баник М.В., Атемасов А.А., Атемасова Т.А., Гончаров Г.Л., Девятко Т.Н., Коноваленко С.В. //Птицы бассейна Северского Донца. – Вып. 10: Мат. 13-14 конф. „Изучение и охрана птиц бассейна Северского Донца”. – Харьков, 2007. – С. 52-61.
63. Мироненко И.А. Снова черный аист //Птицы бассейна Северского Донца. – Вып. 4-5: Мат. 4 и 5 конф. „Изучение и охрана птиц бассейна Северского Донца”. – Харьков, 1998. – С. 90.
64. Мироненко И.А. Черный аист в Харьковской области //Птицы бассейна Северского Донца. Мат. 3 конф. „Изучение и охрана птиц бассейна Северского Донца”. – Харьков, 1996. – Вып. 3. – С. 101.
65. Надточий А.С. Встречи журавля-красавки в Харьковской области //Журавли Евразии (распределение, численность, биология). – М., 2004. – С. 69-71.
66. Надточий А.С. Новые сведения о гнездовании индийской камышевки в Харьковской области //Бранта. Сборник научных трудов Азово-Черноморской орнитологической станции. – Вып. № 5. – Мелитополь: Бранта – Симферополь: Сонат, 2002. – С. 149-151.
67. Надточий А.С., Вергелес Ю.И. Новые встречи черноголового хохотуна в Харьковской области //Птицы бассейна Северского Донца. – Вып. 8: Мат. 7-10 совещаний. „Изучение и охрана птиц бассейна Северского Донца”. – Харьков, 2003. – С. 115.
68. Надточий А.С., Чаплыгина А.Б. Материалы к зимовке и весенней миграции птиц в зоне Печенежского водохранилища в 2002 году //Птицы бассейна Северского Донца. – Вып. 8: Мат. 7-10 совещаний. „Изучение и охрана птиц бассейна Северского Донца”. – Харьков, 2003. – С. 40-42.
69. Надточий А.С., Черников В.Ф. Индийская камышевка – новый гнездящийся вид орнитофауны Харьковской области //Бранта: Сборник научных трудов Азово-Черноморской орнитологической станции. – Вып. 2. – Мелитополь-Симферополь, 1999. – С. 195-198.
70. Надточій Г., Ручкін М., Черніков В. Долина р.Мжа //ІВА території України: території, важливі для збереження видового різноманіття та кількісного багатства птахів. За ред. О. Микитюка. – К.: СофтАРТ, 1999. – С. 250-251.

71. Надточій Г., Черніков В. Нові дані з ІВА, визначених протягом 1996-1999 рр. Долина р.Оріль //Національна доповідь про стан ІВА територій України /За ред.О.Ю. Микитюка, О.В. Дудкіна. – К., 2001. – С. 3.
72. Національні плани дій зі збереження глобально вразливих видів птахів.– К.: СофтАрт, 2000. – 205 с.
73. Попов С.В. О новых и редких птицах долины Северского Донца в его среднем течении //Птицы бассейна Северского Донца. – Мат. 6 и 7 конф. „Изучение и охрана птиц бассейна Северского Донца”. – Донецк, 2000. – Вып. 6-7. – С. 38-40.
74. Прокудин Ю.Н., Матвиенко А.М. Краткие итоги комплексного изучения флоры и растительности среднего течения р. Сев. Донец в связи с задачами их охраны //Вестн. ХГУ. – 1987. – № 308. – С. 3-8.
75. Редкие и исчезающие растения Харьковской области, требующие охраны /Прокудин Ю.Н., Тверетинова В.В., Горелова Л.Н. и др. //Вестн. ХГУ. – 1979. – № 189. – С. 26-33.
76. Рудинський О.М., Горленко Л.С. До фауни хижих птахів середньої течії р. Північного Дінця //Зб. праць зоол. музею АН УРСР. – Київ, 1937. – Т.20. – С. 141-155.
77. Ручкин Н.В. К вопросу о сохранении орнитофауны и биоценологическом значении плавней реки Мжа в Харьковской области //Птицы бассейна Северского Донца. – Мат. 6 и 7 конф. „Изучение и охрана птиц бассейна Северского Донца”. – Донецк, 2000. – Вып. 6-7. – С. 15-17.
78. Ручкин Н.В. Сохранить плавни на реке Мжа //Птицы бассейна Северского Донца. – Вып. 3: Мат. 3 конф. „Изучение и охрана птиц бассейна Северского Донца”. – Харьков, 1996. – С. 98-101.
79. Северско-Донецкий природный комплекс /Под ред. Ю.Н. Прокудина. – Харьков: Вища школа, 1980. – 88 с.
80. Сезонные скопления серого журавля на юге Харьковской области /Атемасова Т.А., Атемасов А.А., Кравчук И.Н., Козленко А.Г., Скоробогатов В.М. //Птицы бассейна Северского Донца: Мат. конф. „Изучение и охрана птиц бассейна Северского Донца”. – Донецк, 1993. – С. 29-32.
81. Ткач В.П. Заплавні ліси України. – Харків: Право, 1999. – 368 с.
82. Ткаченко В.С., Парахонська Н.О. Обґрунтування необхідності організації ботанічних пам'яток природи на Харківщині //Укр. бот. журн. – 1987. – Т. 43. – № 1. – С. 83-90.
83. Токарский В.А. Байбак и другие виды рода сурки. – Харьков, 1997. – 303 с.
84. Токарский В.А. Проблемы сохранения степного сурка (*Marmota bobak* Muller, 1776) на заповедных территориях //Научные исследования на территориях природно-заповедного фонда Харьковской области. – Сб. научных статей. – Харьков, 2006. – Вып. 2. – С.88-95.
85. Токарський В.А., Атемасова Т.А., Горелова Л.М. Охорона рідкісних та зникаючих видів тварин та рослин на заповідних територіях у Харківській області. – Харків, 2002. – 56 с.
86. Філатова О.В., Вовк О.Г., Клімов О.В. Роль ентомологічних заказників в збереженні фіторізноманіття Харківщини //Заповідна справа в Україні. – 2003. – Т. 9. – Вип. 2. – С. 6-10.
87. Філатова О.В., Тверетинова В.В., Улановський М.С. Ботанічна характеристика „Ізюмської луки” (майбутнього регіонального ландшафтного парку Харківщини) //Фальцфейнівські читання. Зб. наук. праць. – Херсон: Терра, 2001. – С. 193-194.
88. Філатова О.В., Тверетинова В.В., Клімов О.В. Сучасний стан ботанічних заказників Харківщини //Екологія Харківщини: стан, проблеми, перспективи. – Харків: УкрНДІЕП, 2000. – С. 157-158.
89. Формування регіональних схем екомережі (методичні рекомендації) /За ред. Ю.Р. Шеляга-Сосонко. – К.: Фітосоціоцентр, 2004. – 71 с.

90. Червона книга України. Рослинний світ. – К.: Українська енциклопедія, 1996. – 608 с.
91. Червона книга України. Тваринний світ. К.: Українська енциклопедія, 1994. – 464 с.
92. Черная Г.А. Высшая водная флора бассейна р. Северский Донец (Харьковская область): Автореф. дис. канд. биол. наук. – Киев, 1982. – 19 с.
93. Черников В.Ф. Кулики в трансформированных биоценозах долины Северского Донца //Птицы бассейна Северского Донца. – Вып. 4-5. – Мат. 4 и 5 конф. „Изучение и охрана птиц бассейна Северского Донца”. – Харьков, 1998. – С. 49-51.
94. Шапаренко С. Долина р. Самара //ІВА території України: території, важливі для збереження видового різноманіття та кількісного багатства птахів. За ред. Микитюка О. – К.: СофтАРТ, 1999. – С. 252-253.
95. Шапаренко С.А. Изменение состава и численности гнездящихся куликов бассейна Северского Донца в пределах Харьковской области //Птицы бассейна Северского Донца: Мат. конф. „Изучение и охрана птиц бассейна Северского Донца”. – Донецк, 1993. – С. 77-78.
96. Шапаренко С.А. К вопросу об изучении орнитофауны Краснооскольского водохранилища с целью ее охраны //Птицы бассейна Северского Донца. – Вып. 2: Мат. 2-й конф. „Изучение и охрана птиц бассейна Северского Донца”. – Донецк, Харьков, 1994. – С. 17-18.
97. Шеляг-Сосонко Ю.Р. Головні риси екомережі України //Розбудова екомережі України. – Київ, 1999. – С. 13-21.
98. Шеляг-Сосонко Ю.Р., Гродзинский М.Д., Романенко В.Д. Концепция, методы и критерии создания экосети Украины. – Киев: УкрФитосоциоцентр, 2004. – 143 с.
99. Шеляг-Сосонко Ю.Р., Ткаченко В.С., Андриенко Т.Л., Мовчан Я.І. Екомережа України та її природні ядра //Укр. ботан. журн. – 2005. – Т. 62. – №2. – С. 142-158.
100. ІВА території України: території, важливі для збереження видового різноманіття та кількісного багатства птахів. За ред. О. Микитюка. – К.: СофтАРТ, 1999. – 324 с.
101. Kiyokazu Kawada, Alexandra G. Vovk, Olga V. Filatova, Masayuki Araki, Toru Nakamura, Ichiroku Hayashi. Floristic composition and plant biomass production of steppe communities in the vicinity of Kharkiv, Ukraine //Grassland Science. – 51 (2005). – P. 205-213.
102. Mikityuk A. Important Bird Areas in Europe – Ukraine //Hearth M.F., Evans M.I. (eds.). Important Bird Areas in Europe: Priority sites for conservation. 2: Southern Europe. – Cambridge, Uk: BirdLife International, 2000. – P. 691-724.
103. Mosyakin S.L. Fedoronchuk M.M. Vascular Plants of Ukraine: A Nomenclatural Checklist /Editor – S.L. Mosyakin. – Kiev: National Academy of Sciences of Ukraine, M.G. Kholodny Institute of Botany. – 346 с.